

Ylhamdarym – ene toprak...

Category: Edebi tankyt, Goşgular, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Ylhamdarym – ene toprak... YLHAMDARYM – ENE TOPRAK...

Biziň her birimizi edebiýata alyp gelýän ýol-ýodalar bar. Galama ýapyşmaga mejbur edýän güýçli itergi dürli-dürli ýagdaýlarda ýüze çykýan bolara çemeli. Döwrüň aýgytly öwrümleri, şahsy ykbalyň garaşylmadyk pursatlary – bular ýürek bilen aňa täsir edýän ýagdaýlardyr. Bular adamyň içki

dünýäsine dura-bara aralaşyp, şol dünýäni heýjana salyp başlaýar. Ruh diýilýän bu täsin dünýäni diňe çeper kitaplar bilen şüwlüli konsertler däl-de, çekilen jepalar bilen ýowuz tejribelerem baýlaşdyrýar.

Indi elli ýaşyň bosagasynda, durmuş tejribesiniň-de, edebi tejribäniň-de birneme toplanan mahalynda meniň neslimiň başdan geçiren kontrastdan doly iki döwri barada oýlanmaly bolýar.

Men çagalygymy Ýerbendiň sonar sährasynda uruşdan öňki ýyllaryň ýöntem, ýöne juda arassa adamlarynyň arasynda geçirdim. Çagalyk ýyllaryň agyr geçsin, ýeňil geçsin – barybir gözəl bolup görünýär. Ýöne häzirki günleriň belentliginden seredemde-de şol uzak geçmişiň durmuşynyň bir tarapyna gözümiň gidýändigini gizläsim gelenok. Olam süňňühalallyk bilen ruhupäklik.

On üç-on dört ýaşa ätlänimizde uruş turdy. Urşuň tragediýasy hemmä belli. Ýöne biz şu döwürde adamlaryň beýik çydamy bilen misilsiz gahrymançylygynyň-da şaýady bolduk. Meniň neslimiň graždanlyk kämilligi şol döwürde toplandy. Şol agyr ýyllaryň-da durmuşynyň bir tarapyna gözümiň gidýändigini ýaşyrmaýyn. Olam ynam bilen ruhubelentlik.

Häzir meniň neslim täze, üçünji döwri başdan geçirýär. Bu täze urşa ýol bermezligiň biçak tutanýerli göreşiniň döwri, bolçulygyň, abadançylygyň döwri. Bu döwre şahyr hökmünde özüniň garaýşyny-da aýtmakçy bolýaryn. Men häzirki döwürde edebiýat bilen sungatyň durmuşyň gidişine aýgytly täsir etmeginiň juda möhümdigini nygtamak isleýärim. Gürrüň adamlary maddy baýlygynyň derejesi bilen olaryň ruhy baýlygynyň-da deňeçerräk derejede ösmeginiň zeruryýeti barada barýar. Häzir zamanadaşlarymyzyň içki dünýäsiniň gозelligi ugrunda göreşmek aýratyn ähmiýete eýe bolýar diýip men pikir edýärim.

Döredijilik pozisiýasynyň ýok ýerinde hakyky döredijilik bolup bilmez. Men döwre, durmuşa öz garaýşymy aýtdym. Şol garaýşyň ýok ýerinde bolsa öz edebi ýörelgäň hem bolup bilmez.

Aslynda meni galama ýapyşmaga iteklän zat durmuşyň liriki öwüşginleri däl-de, onuň dramatik sahypalary boldy diýsem, hakykata has ýakyn bolar. Ynsan ogluna duýgy diýen täsin bir zat berilipdir. Duýgular her hili bolýar: begenç duýgusy, gynanç duýgusy, söýmek hem-de ýigrenmek duýgusy, jogapkärçilik duýgusy we ş.m. Şahyrçylyk şu duýgulardan başlanýan bolarly.

Biziň obamyzyň ýeňsesinde owadan goşa derek bardy. Urşuň agyr ýyllarynda uzak çölden gelýän bir ýaşulynyň seleňläp oturan

şol goşa derek gözüne ilende, içinden bir zatlar diýip iki elini sakgalyna ýetirişi ýadyma düşýär. Ol meniň sessiz soragyma düşünpdir.

– Goşa derek parlap otyr. Biz ýeňjekdiris, Hudaýa şükür – diýip, ol ýaşuly dillendi.

Duýguçyl ýüreklerde tebigatyň adaty bir gözelligi şeýdip mukaddeslige öwrülýär. Il ýatandan soň garaňky gijede şol goşa ak deregi paltalap ony odun edinen adam meniň gözüme obamyzyň içinde gezip ýören faşist bolup göründi.

Uzak geçmişden mysallar getirmegimiň özüne ýetik sebäbi bar. Meniň bütin taryhylygy çuňňur duýmak esasynda kemala geldimikä diýýäris. Men şu gün çölün tebigy gözelligi barada goşgy ýazsam, çagalygymy hem-de Ýerbendi göz önüne getirip ýazýaryn. Uruş döwrüne ýüzlensem, Lebabyň buýanly meýdanlary, ak derekleri bilen yetginjekligim nazarymda janlanýar. Şeýle pursatlardaky güýçli duýgyny nädip düşündirjegimi bilemok.

Kerim Gurbannepesow birnäçe ýyl mundan öň meniň önüp-ösen ýerlerimde bir aý bolup geldi. Emma bu ajaýyp şahyr öz aýdyşyna görä, garaşsyz ýaly täsir toplan bilmändir. Emma meniň özüm-ä ýeterlik täsir bolmadyk bolsa «Gumly gelin» atly röwşen goşgy ýazylmazdymyka diýýäris. Bu goşguda gör näçe mähir, näçe söýgi, nähili ýürek awusy bar!

Ömrümiň alabaharynyň Ýerbendiň ýaýlalarynda mydamalyk galandygyny duýmagyň özi-de meniň üçin tükeniksiz täsir. Häzir Gämi bilen Änewiň ortarasyndaky gumluga gezelenç etmek maňa baryp ýatan lezzet berýär. Gurtly kölüniň ýakasynda men özümi geçmiş bilen şu günün sepgidinde duran ýaly duýýaryn. Gurtly köki mende tatyhylyk duýgysyny güýçlendirýär. Men kölde gaýykly gezip ýörkäm bir mahallar ata-babalarymyzyň Ahala gatnan kerwen ýolunyň şu mawy kölün astynda galandygy barada pikir edenimi duýman galýaryn.

Gyrkylyk yzly gum gerişleri meniň dünýä inip, göz açan alty ganat öýüm bolup görünýär. Men häzirem sähra elli ýaşa ýetip baryan adamyň gözi bilen seredemok, häzir maňa sazagyň düýbünde boşan arak çüýşelerini ýa-da güllän gandyma gysdyrylan nebitli letdäni görmegiň tutup urlan ýaly ýokuş degjegini duýýaryn. Sähra hakda elli ýaşda, altмыш ýaşda goşgy ýazsanam, men oňa sekiz-dokuz ýaşly Berdinazaryň gözi bilen seredip ýazaryn. Sähra meniň üçin mydama el degmedik gyzyň gözelligi ýaly täsin hem-de päkize bir dünýä bolmagynda galýar.

Men Watan diýlen mukaddes zadyň obrazyny guba depelerde görýärim. Şol depeler mana Sergeý Ýeseninin ak berýozalary ýaly eziz.

Howaňda ysy bar ene süýdüniň.

Atalaryň penasy bar saýaňda.

Babalarymyň basyp giden yzyny

Gördüm seniň gasyn-gasyn aýaňda.

Teşnelikden darka-darka ýarylan

Takryrlarda taryhyňy okadym.

Kerwen ýoly köne möhrüň yzy dek

Ýitip gitdi bir çetinde çökediň.

At dabyran alalaryň gerşinde

Eräp giden egri gylyç tapdym men.

Howur gaplan gollarymda hopugyp,

Daban derim ýagyrnyňa sepdim men.

Bu ýerde geçmuş bilen şu günüň tebigy utgaşyklygy barmyka diýýärim. Ahyrsoňunda-da:

Ejizlän çaglarym, ýadan pursadym,

Guba çägelere oýkadym bagrym!

Sebäbi, «Howurly gollarynda hopuksaňam Watan Watandyr». Eneler perzendi janyndan eziz görýär, ýöne enäniň şarpygyny datmadyk perzent hem ýokmuka diýýärim.

Alabederräk durmuşda diňe onuň nurana tarapyny, ýagny diňe gözelligi baş tema edinen şahyrlar bolupdy, henizem bar. Mysal üçin, Gruziýanyň gowy şahyry Mihail Keliwidze diňe şol ugry dowam etdirdi. Estetik konsepsiýa juda mukaddes zat. Şonuň üçin-de, men poeziýanyň şeýle ugruna öz garaýşymy aýdyp oturmaýyn. Ýöne bu ugruň türkmen poeziýasynyň klassykasyna-da, häzirki döwrüne-de häsiýetli däldigini belläsim gelýär.

Estetij konsepsiýa barada gürrüň eder ýaly men teoretik däl. Onsoňam bu ýerde öz şahyrçylyk tejribäm barada gürrüň berýärim. Emma hut şonuň üçin-dr, estetik konsepsiýa ýaly möhüm meseläniň duşundan geçmeli dälmikäm diýip pikir edýärim. Gapdalymyzdaky seýil bagynyň oturgyjynda gündiziň günü görene

göz bolup, başlaryny bir-biriniň egnine goýup oturan gyz bilen ýigidi belki biziň hemmämiz kän gezek görendiris. Men bu hakda «Görnüş» diýen goşgymda:

Bagyň ortasynda gündiziň güni,
Bakyň, bihaýalyk hüjüme geçýär –

diýip ýazypdym. Emma ol görnüşi «azt söýginiň miwesi» hökmünde wasp edýänlerem bar. Akyllý adam diýen düşünjä-de her şahyr özüçe garap biler. Meniň üçin bu salyhatly, sahawatly «Gülsem çyny bilen gülýär diýsinler, göze ýaş aýlasam diýsinler – çyny» diýip ýaşaýan adam. Emma «mekir bolmadyk akyllý bolup bilmez» diýýänlerem bar. Ýöne mekirlilik galplyk bilen baglanyşyklydyr. Ony bolsa men-ä gowy adam hökmünde taryplap bilmen.

Çylşyrymly durmuşda bagt diýen köp agzalýan sözüň manysy-da bir guta syganok. Men bu belent sözi ýöntemleşdirmegi halamok. Lotoreýiniň maşyn utany üçin, diňe şonuň üçin şol adam meniň göz önüme getirýän bagtymyň eýesi bolup bilmez. Bagtlyt bolmak üçün buýsançly bolmak zerur. Özem il ýüzüne däl-de, namysyň, ynsabyň önünde buýsançly bolmak zerur.

Poeziýa durmuşyň ähli taraplaryny öz içine alyp bilýän žanrmyka diýip käte pikir edýärsiň. Köpe ýetjek bolmak onuň bitewiligine zeper ýetirýän bolaýmasyn diýip oýlanýarsyň. Şonda Maýakowskiý ýada düşýär. Ol köçe hereketi barada-da ýazypdy ahyry. «Ownuk tema ýok, ownuk şahyrlar bar» diýilýäni çyn bolara çemeli. Uly meselä ýanaşyp biderek zat ýazmakdan erbedi ýok.

Meniň öz ukybyma şübhelenen, özüme igenen, hat-da özümden göwnüm geçen pursatlarym köp boldy. «Gyzgyn sährany» ýazýarkam uly şowsuzlyga uçrapdym. Üç-dört aýlap ýazylan üç-dört depderi ýyrtmaly boldum. Ellinji ýyllaryň aýagynda, altmyşynjy ýyllaryň başynda tutuş iki-üç ýyllap süwümlü zat ýazyp bilmedim. Oňa derek kän kitaplary agtaryp çykdy. Bu döwür Moskwada ýokary edebiýat kurslaryny gutaranymdan soňku ýyllara gabat gelýär. mümkin, Twardowskiniň döredijiligi bilen tanşanyňdan soň, Mihail Swetlow bilen Smelýakowyň

leksiyalaryny diňläniňden soň, Çingiz Aýtmatow, Kaýsyn Kulyýew, Dawid Kugultinow ýaly zehinler bilen bile okap, pikir alşanyňdan soň tijenmek, özüňi dürsemek, özüňe sala salmak gerek bolandyr. Edebi döredijilige diňe şu ruhy krizisden soň çynlakaý ýapyşdym hasap edýärim.

Öýde bolsa oturyp yzygiderli ýazyp bilemok. Ýazmaga wagt bar, basalykly pikir etmäge mümkinçilik ýok. Sebäbi, goňşularyň gapysy her gezek kakylanda ýa açylyp ýapylanda ziňkildäp durmaly. Ýazyjy baryp ýatan il adamy bolsa-da, eline galam, öňüne kagyz alandan soň oňa çolalyk, ümsümlik gerek. İşlemek üçin döredijilik öýleri amatly. Bir ýylyň takmynan üç-dört aýyny men şol ýerlerde işläp geçirýärim. Bir günde diňe ýazuw bilen takmynan dört sagatdan artykmaç meşgul bolamok. Bahar hem-de güýz aýlary meniň poeziýa «möwsümim». Prozanyň tersine, goşgulary öňünden planlaşdyryp bolanok. Ýöne, mysal üçin, aprel bilen maýy poeziýa bagyşlamaly diýip, şoňa-da özümi taýýarlaýaryn. Şol döwürde-de dört-bäş ýüz setirlik goşgy toplumy emele gelyär. Goşga bir başlanymdan soň gorum gutarýança ýazýaryn. Onsoň birbada açgöz aýallaryň sagan sygryna döňýän.

Kagyza bir geçiren zadymy kän bir gaýtadan işlemäm ýok. Dogry, meňzeş sözler bar bolsa, çalşyrmaly bolýar. Goşguda taýyn kapyýalaryň alynmagy iň ýigrenýän zadym. Her şahyryň yhlas bilen işleýän kapyýalary, eý görýän sözleri bolmalydyr. Şeýle şireli, baý dilimiz barka, söze garyplyk goşgy ýazan adamyň iň düýpli kemçiligidir. Bogun ölçeginiň hatyrasyna sözleriň ýoýulmasyny, has dogrusy ýaralanmagyny geçilmesiz hata hasaplaýaryn. Meselem «atasynyň» deregine «atasnyň», «otuz ýedide» ýerine «otuzýetde» we ş.m.

Şahyryň wasp eden «ala meýdanlary» bilen gumuň guba giňişlikleriniň barha ýiti küýselýändigini duýulýar. Sazagyň düýbünde ýaplanyp ojar oduna gaýnan tüňçeden tebigata seredip gök çay içilen sagatlaryň ýyllar boýy ýatdan çykanok. Lebabyň ekinzarlyklarynda ýakylýan hyşanyň tüssesi bilen içi öýjük-öýjük bolup duran bajaklaryň usy ruhuňy tämizleýär. Gawun sakçysynyň teläri, peliň gyrasyndaky şahalary tараşlanman, başyna giden goja söwüt, adyrsowlukda biten ýüzärlik, çyryşly,

çomuçly, keýikokaraly gollar – bularyň hemmesi tebigatyň poeziýasy.

Şäheriň bir galypdan çykan jaýlarynyň ýokarky gatlarynda dem alýarkagam, şol gözelliklerden gaýybana lezzet alyp bilýän bolsak, onda biziň ene topragymyz biçak gözəl, juda mähirli bolmaly.

Bu toprak beýik-beýik şahyrlaryň ylhamdary bolupdy. Bu toprakda bize-de tolgunmaga, guwanmaga, gynanmaga zat kän. Çyn poeziýa bolsa diňe şu düýpli duýgularyň barlygyndan döräp biler.

Berdinazar HUDAÝNAZAROW.

Surat: «Ene toprak» / Gunça GOÇMYRADOWA Edebi tankyt